

Projekt *Uczę historii i teraźniejszości* jest współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu *Szkoła uczyca się*.

V.09	TWÓRCA CZY NISZCZYCIEL? MICHAŁ GORBACZOW I JEGO PIERESTROJKA	
V.09.1	Informacja dla nauczyciela	2
V.09.2	Przebieg zajęć.	3
V.09.3	Materiały do zadań poprzedzających lekcję.	5
V.09.4	Zadania dodatkowe.	10
V.09.5	Materiały pomocnicze.	14
V.09.6	Teksty zachęcające do debaty.	17

KODY QR DO MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

Kod QR nr 0a
Materiał pomocniczy

Kod QR nr 0b
Materiały do zadań poprzedzających
lekcję i zadania dodatkowe

Kod QR nr 0c
Teksty zachęcające do debaty

Kod QR nr 1
YouTube: Pizza Hut Gorbachev TV Spot
Commercial

Kod QR nr 2
Ilji Riepin, *Burlacy na Wołdze*, 1872-1873

ZESZYT PRZYCZYNY I SKUTKI JESIENI LUDÓW

V.09 TWÓRCA CZY NISZCZYCIEL? MICHAŁ GORBACZOW I JEGO *PIERESTROJKA*

V.09.1 INFORMACJA DLA NAUCZYCIELA

Zagadnienie szczegółowe _____	V.09
Temat _____	Twórca czy niszczyciel? Michaił Gorbaczow i jego <i>pierestrojka</i> .
Czas realizacji _____	🕒 45 min lub 90 min.
Czego się dowiem? _____	<ul style="list-style-type: none">• poznam pojęcie „pierestrojka” i inne z nim związane oraz kalendarium wydarzeń schyłku ZSRR,• nauczę się debatować oraz analizować badania opinii społecznej i teksty publicystyczne.
Dlaczego się tego uczę? _____	<ul style="list-style-type: none">• aby zrozumieć rolę jednostki w historii, a także przemiany i reformy polityczne, które doprowadziły do niespodziewanych skutków.
Metody pracy _____	<ul style="list-style-type: none">• rozmowa nauczająca • analiza tekstów i filmów • debata oksfordzka
Wyposażenie / materiały _____	<ul style="list-style-type: none">• kserokopie materiałów • dostęp do internetu • smartfony uczniów z dostępem do sieci • rzutnik multimedialny.
Działania poprzedzające lekcję _____	Materiał do zadań poprzedzających lekcję → 📱 Kod QR nr 0b.

Kod QR nr 0b

V.09.2 PRZEBIEG ZAJĘĆ

Temat przewidziany na 1 lub 2 jednostki lekcyjne.

WSTĘP [🕒 10 min]

1. Porozmawiaj z młodzieżą na temat ich wrażeń po zapoznaniu się z materiałami źródłowymi do zadań poprzedzających lekcję → ■■ Kod QR nr 0b. Przeprowadź analizę odpowiedzi uczniów. [🕒 10 min]

Uwaga: Zajęcia można przeprowadzić na jednej lekcji. Wypowiedzi mówców podczas debaty warto wtedy ograniczyć do 2 minut. W przypadku grup

ROZWINIĘCIE [🕒 30 min]

2. Wyjaśnij uczniom zasady debaty oksfordzkiej. Możesz skorzystać z poradników (zob. ramka na kolejnej stronie).
3. Podziel losowo klasę na 2 drużyny, jedna będzie stroną propozycji, druga opozycji. Napisz na tablicy wybraną przez siebie (lub wylosowaną) tezę debaty.

Proponowane tezy debaty:

- Dzięki Michaiłowi Gorbaczowowi doszło do pokojowego zakończenia zimnej wojny i upadku komunizmu w Europie.
- Michaił Gorbaczow zrobił więcej dobrego dla świata niż dla swojego kraju.
- Próby reform doprowadzają zwykle do upadku systemów niedemokratycznych.
- „To nie wielcy mężowie stanu wpłynęli na bieg historii, lecz to historia porwała ich ze sobą” (Michaił Gorbaczow w rocznicę upadku muru berlińskiego).
- „Ludzie tworzą historię, ale nie znają historii, którą tworzą” (Karol Marks).

Przedstawienie zasad przebiegu debaty [🕒 10 min]

4. Poproś uczniów, aby zapoznali się z fragmentami artykułów i opinii [patrz materiał pomocniczy → ■■ Kod QR nr 0a] oraz opracowali na ich podstawie argumenty dla mówców. Trudne pojęcia wyjaśnione zostały w słowniczku. Najle-

zaawansowanych można na pierwszej lekcji pracować nad tekstami, a także nad zadaniami dodatkowymi (rysunki satyryczne oraz mapa empatii). Natomiast na drugiej lekcji można przygotować w grupach argumenty i przeprowadzić debatę. Zwróć uwagę uczniów na długość wypowiedzi (nie powinna ona trwać dłużej niż 4 minuty) oraz przedstaw propozycje tez do debaty.

piej, żeby drużyny przygotowały się do debaty w osobnych pomieszczeniach. Następnie poleć uczniom z obu grup, aby wybrali po 4 mówców. Przypomnij, że mówcy wypowiadają się na przemian, rozpoczynają ci z drużyny propozycji, i za zgodą marszałka mogą zadawać sobie pytania. Pierwszy mówca przedstawia drużynę oraz wyjaśnia tezę (powinien przedstawić strategię drużyny, linię obrony, zdefiniować rozumienie tezy i kluczowych pojęć), drugi prezentuje argumenty, trzeci odnosi się do argumentów strony przeciwnej, co może też uczynić czwarty mówca, który dokonuje podsumowania. Pamiętaj, by przygotować wcześniej salę (ustawić mównicę i stoły dla drużyn), wyjaśnij też zasady punktacji. Werdykt może wydać komisja ekspertów, nauczyciel lub publiczność. Warto nagrodzić nie tylko zwycięską drużynę, ale też wybrać mówcę debaty.

Przebieg debaty [🕒 20 min]

5. Przeprowadź debatę. Pamiętaj, by w podsumowaniu wyjaśnić werdykt i umożliwić uczestnikom, żeby podzielili się swoimi refleksjami i uwagami.

Kod QR nr 0a

Kod QR nr 0b

ZAKOŃCZENIE [🕒 5 min]

6. Zajęcia możesz zakończyć refleksją nad rolą jednostki i znaczeniem nieprzewidywalności (tzw. efekt czarnego łabędzia) w historii. Materiał pomocniczy – → 📄 Kod QR nr 0a.

• **Jak przygotować debatę?** Materiał COE i ECS

➦ https://solidarna.ceo.org.pl/sites/solidarna.ceo.org.pl/files/pliki/Scenariusze%20i%20C4%87wiczenia/Scenariusze%20i%20C4%87wiczenia%20-%20C5%9Bcie%C5%BCka%20spo%C5%82eczna/material_pomocniczy_dla_nauczyciela_nr_1_retoryka_0.pdf [dostęp: 02.02.2023]

• **Zasady Debaty Oksfordzkiej.** Regulamin Akademickich Mistrzostw Polski Debat Oksfordzkich

➦ https://ampdo.pl/wp-content/uploads/2017/08/AMPDO_Zasady-Debaty.pdf [dostęp: 02.02.2023]

• **Karolina Starnawska, Co to jest debata oksfordzka i dlaczego warto poznać jej formułę?**

➦ <https://portal.librus.pl/szkola/artykuly/co-to-jest-debata-oksfordzka-i-dlaczego-warto-poznac-jej-formule> [dostęp: 02.02.2023]

• **O innych metodach dyskusowania dowiesz się z podręcznika KOSS (Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej), Dyskusje i debaty, CEO**

➦ https://solidarna.ceo.org.pl/sites/solidarna.ceo.org.pl/files/pliki/Scenariusze%20i%20C4%87wiczenia/Scenariusze%20i%20C4%87wiczenia%20-%20C5%9Bcie%C5%BCka%20spo%C5%82eczna/material_pomocniczy_dla_nauczyciela_nr_2_typy_debat_0.pdf [dostęp: 02.02.2023]

Kod QR nr 0a

V.09.3 MATERIAŁY DO ZADAŃ POPRZEDZAJĄCYCH LEKCJĘ

ŹRÓDŁO 1

Pizza Hut Gorbachev TV Spot Commercial [tłum. reklama telewizyjna Pizza Hut z udziałem Michaiła Gorbaczowa] – → Kod QR nr 1 ↪ <https://www.youtube.com/watch?v=fgm14D1jHUw>

ŹRÓDŁO 2

Pew Research Center, Wybrane badania opinii publicznej.

Odsetek respondentów, którzy uważają, że rozpad ZSRR był wydarzeniem negatywnym dla ich kraju

Badanie przeprowadzone w latach 2015–2016

	Razem	Wiek 18 – 34 lat	Wiek 35 +	Różnica
Rosja	69	50	78	-28
Gruzja	42	23	51	-28
Białoruś	54	34	60	-26
Ukraina	34	20	40	-20
Litwa	23	14	27	-13
Mołdawia	70	62	75	-13
Łotwa	30	22	33	-11
Armenia	79	74	82	-8
Estonia	15	13	15	-2
	100 %	100 %	100 %	100 %

Tłumaczenie własne na podstawie: ↪ <https://www.pewresearch.org/religion/2017/05/10/views-on-role-of-russia-in-the-region-and-the-soviet-union/> [dostęp: 02.02.2023]

Kod QR nr 1.

ŹRÓDŁO 2

Odsetek respondentów, którzy uważają, że Józef Stalin i Michaił Gorbaczow odegrali bardzo/raczej pozytywną rolę w historii

Badanie przeprowadzone w latach 2015–2016

	Józef Stalin	Michaił Gorbaczow	Różnica
Gruzja	57	18	+39
Rosja	58	22	+36
Armenia	38	13	+25
Mołdawia	36	24	+12
Serbia	25	20	+5
Bułgaria	33	32	+1
Ukraina	16	22	-6
Bośnia	14	22	-8
Grecja	16	25	-9
Białoruś	26	36	-10
Rumunia	29	47	-19
Łotwa	11	39	-28
Chorwacja	7	49	-39
Litwa	8	48	-40
Czechy	11	53	-42
Polska	6	51	-45
Węgry	9	54	-45
Estonia	9	65	-47
	100 %	100 %	50 %

Tłumaczenie własne na podstawie: <https://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2017/05/15120322/POL-Overview-FOR-WEB.pdf> [dostęp: 02.02.2023]

ZADANIE 1

Na podstawie źródeł 1. i 2. oraz kalendarium w materiale pomocniczym → Kod QR nr 0a, odpowiedz na pytania umieszczone w tabeli poniżej.

A	Czy w reklamie pojawiają się elementy stereotypowo kojarzone z Rosją? Jeśli tak, jakie?
B	Wyjaśnij, na czym polega polaryzacja społeczeństwa rosyjskiego w kwestii oceny Michaiła Gorbaczowa, podając argumenty obu stron.
C	Co, twoim zdaniem, mogło mieć wpływ na oceny Rosjan w reklamie? Odnies się do badań opinii.

Kod QR nr 0a

D	Jak myślisz, dlaczego amerykańska firma Pizza Hut zaproponowała właśnie Michaiłowi Gorbaczowowi udział w reklamie?
E	Dlaczego, twoim zdaniem, rosyjskojęzyczna reklama, którą nakręcono w Rosji, nie była tam emitowana?
F	Dlaczego Pizza Hut wycofała się z Rosji w 2022 roku?
G	Co łączy kraje, w których stosunek do Józefa Stalina jest w większości bardziej pozytywny niż do Michaiła Gorbaczowa? Skąd mogą wynikać pozytywne opinie o Stalinie w Gruzji?

H	Wymień trzy kraje, w których przeważają zdecydowanie pozytywne opinie o Michaiłe Gorbaczowie nad opiniami o Józefie Stalinie. Co może być ich powodem?
I	Wymień dwa państwa, w których różnica w poglądach w sprawie rozpadu ZSRR jest między pokoleniami największa. Z czego to może Twoim zdaniem wynikać?
J	Wyjaśnij różnice w poglądach ludzi starszych i młodszych z państw bałtyckich w sprawie rozpadu ZSRR. Z czego one mogą wynikać? Swoją wypowiedź uzasadnij odwołując się do historii tych państw.

V.09.4 ZADANIA DODATKOWE

Na podstawie źródeł odpowiedz na pytania zamieszczone pod każdym z nich.

ZADANIE 2

Źródło 1

Rysunek satyryczny. Fritz Alfred Behrendt, *Vorwärts-Genossen!* [tłum. *naprzód towarzysze*], 1985

Vorwärts Genossen!

Źródło ↗ https://www.cvce.eu/en/obj/cartoon_by_behrendt_on_gorbachev_s_reforms_in_the_soviet_union_1985-en-cfd6269f-9d88-4c4a-93bc-95397a308ff3.html [dostęp: 02.02.2023]

1. Zidentyfikuj postacie oznaczone numerami 1, 2, 3, 4. Podaj ich imiona i nazwiska.

2. Jakie jest główne przesłanie rysunku? Wyjaśnij znaczenie poszczególnych elementów graficznych.

ZADANIE 3

Źródło 2

Rysunek satyryczny. Fritz Alfred Behrendt, Gorbatschows Aufgabe [tłum. misja Gorbaczowa], 1986

Gorbatschows Aufgabe (1986)

TLUMACZENIE NAPISÓW:

Traditie (niderlandzki)
– tradycja

СССР (ros.)
– ZSRR, skrót nazwy: Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Źródło → https://www.cvce.eu/en/obj/cartoon_by_behrendt_on_the_burden_of_heritage_in_the_soviet_union_1986-en-95d1d2d5-11a9-4c0b-ae91-f27d521e7740.html [dostęp: 02.02.2023]

1. Rozpoznaj postaci na rysunku i wyjaśnij, czego są symbolicznym obrazem. Kluczem do interpretacji będą elementy graficzne. Przykład: postać A – car Iwan IV Groźny symbolizuje despotyczną władzę .
2. Jak autor ocenia szanse powodzenia planu Michaiła Gorbaczowa? W odpowiedzi odwołaj się do słynnego obrazu Iwana Riepina *Burlacy na Wołdze*. → Kod QR nr 2

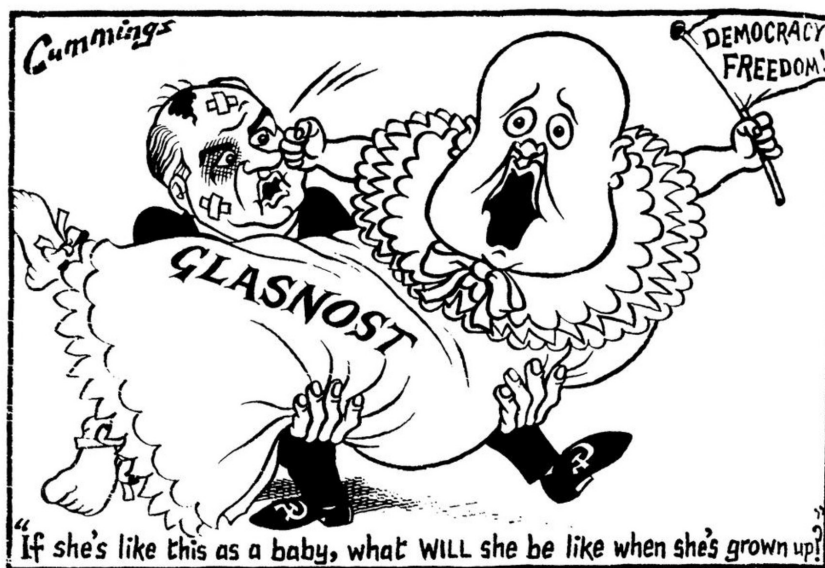

Kod QR nr 2

ZADANIE 4

Źródło 3.

Rysunek satyryczny. Michael Cummings, *Glasnost* [tłum. jawność] 1988

TŁUMACZENIE NAPISÓW:

GLASNOST – jawność
DEMOCRACY – demokracja
FREEDOM – wolność

If she's like this as a baby, what will she be like when she's grown up? – Jeśli jest taka, jako dziecko, jaka będzie, kiedy dorośnie?

⇒ https://www.cvce.eu/en/obj/cartoon_by_cummings_on_glasnost_24_august_1988-en-1fb4c805-0b4a-46e5-ae-86-758692ff7cd4.html

[dostęp: 02.02.2023]

1. Wyjaśnij, jakie problemy może sprawiać Gorbaczowowi jego „dziecko”, czyli polityka „jawności”. Zwróć uwagę na charakter państwa radzieckiego.
2. Przed jakimi konsekwencjami polityki „jawności” w przyszłości przestrzega autor rysunku? Jakie konsekwencje poniósł Gorbaczow, a jakie poniosły Rosja i inne kraje bloku wschodniego?

GORBACZOW. MAPA EMPATII

Zapoznaj się z kalendarium życia Michaiła Gorbaczowa oraz z opiniami na jego temat. Materiał pomocniczy → ■■ Kod QR nr 0a. Następnie opracuj mapę empatii, aby lepiej zrozumieć, co mógł Gorbaczow myśleć, czuć, mówić i słyszeć w chwili objęcia władzy w 1985 roku.

Uwaga: Mapę empatii można wykonać w grupach, w ramach przygotowań do debaty, albo przed częścią lekcji, na której podsumowujemy refleksje nad rolą jednostki w historii.

co mówi i robi?

co widzi w kraju?

co słyszy w kraju?

co widzi za granicą?

co słyszy za granicą?

co myśli i czuje?

bólączki i frustracje

korzyści i motywacje

Kod QR nr 0a

Źródło fotografii → https://pl.wikipedia.org/wiki/Michaił_Gorbaczow#/media/ [dostęp: 06.03.2023]

KALENDARIUM ŻYCIA I DZIAŁALNOŚCI MICHAŁA GORBACZOWA

2 marca 1931 – Michaił Gorbaczow przychodzi na świat we wsi Priwolnoje na Kaukazie. Stalin przeprowadza właśnie pełną kolektywizację i szykuje prześladowania na niespotykaną skalę (tzw. wielki terror)

1952 – Gorbaczow wstępuje do Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KPZR). Po śmierci Stalina (1953 r.) staje się zwolennikiem reform (tzw. odwilż, destalinizacja)

od 1962 – zarządza stawropolskimi kołchozami i stopniowo awansuje w partyjnej hierarchii 1970 – dzięki poparciu Jurija Andropowa, szefa KGB, zostaje członkiem Komitetu Centralnego KPZR; specjalizuje się w sprawach rolnictwa

1980 – zostaje najmłodszym członkiem Biura Politycznego Komitetu Centralnego (KC) KPZR, grupy, która faktycznie kieruje krajem wobec postępującego zniedołężnienia jego przywódcy, Leonida Breżniewa

1985 – KC KPZR wybiera Gorbaczowa na swego Sekretarza Generalnego, czyli faktycznego przywódcę kraju. Gorbaczow ma wtedy 54 lata i młody wiek odróżnia go od poprzedników (Jurija Andropowa, Konstantina Czernienko), którzy rozpoczynali swoje rządy, będąc w zaawansowanym wieku i umierali po niespełna dwóch latach

- w polityce zagranicznej Gorbaczow ociepla stosunki z Zachodem, podpisuje układy rozbrojeniowe z USA, wycofuje wojska radzieckie z Afganistanu, a wreszcie zgadza się na Okrągły Stół w Polsce, a nawet na zjednoczenie Niemiec i powołanie niekomunistycznych rządów w krajach Układu Warszawskiego
- w polityce wewnętrznej – wzywa do przyspieszenia reform (usкорienija), przebudowy gospodarczej (pieriestrojki), ograniczania cenzury (głasnosti), walki z alkoholizmem i stopniowej demokratyzacji. Licząc na przełamanie oporu

konserwatywnych komunistów, zostaje pierwszym (i ostatnim) prezydentem ZSRR i likwiduje system rządów jednopartyjnych (monopartyjnych)

1987 – zamieszki ormiańsko-azerskie w Górskim Karabachu, początek konfliktów na tle narodowościowym w schyłkowym okresie istnienia ZSRR

1990 – Michaił Gorbaczow otrzymuje Pokojową Nagrodę Nobla

styczeń 1990 – Gorbaczow przyjeżdża do Wilna licząc na osłabienie tendencji separatystycznych (niepodległościowych) Litwinów. Mimo to 11 marca 1990 r. Litwa ogłasza deklarację niepodległości od ZSRR. Podjęte przez Gorbaczowa próby negocjacji, szantażu ekonomicznego, a nawet interwencji zbrojnej (atak na wieżę telewizyjną w Wilnie), nie zmieniają postanowienia Litwinów. Kolejne państwa na świecie ogłaszają uznanie niepodległości Litwy, a zbrojnych interwencji wymaga także sytuacja na Zakaukaziu

sierpień 1991 – pucz moskiewski, czyli zamach stanu. Obawiając się rozpadu ZSRR i odsunięcia od władzy, grupa przeciwników reform na czele z wiceprezydentem Giennadijem Janajewem więzi przebywającego na wakacjach Michaiła Gorbaczowa. Ogłoszenie stanu wyjątkowego; wojsko i służby specjalne podejmują próbę przejęcia kluczowych budynków w Moskwie i w Wilnie. Sprzeciw Borysa Jelcyna, niedawno wybranego prezydenta Rosji wobec dotychczasowej polityki rządu. Stając na czele obrońców parlamentu, został liderem demokratów, tym bardziej, że na jego stronę przeszła część wojska. Kilkundniowy pucz nie odebrał władzy Gorbaczowowi, ale ostatecznie pogrzebał jego autorytet w kraju

8 grudnia 1991 – prezydenci Rosji, Białorusi i Ukrainy ogłaszają utworzenie Wspólnoty Niepodległych Państw (tzw. porozumienie białowieskie). Gorba-

czow uznaje to porozumienie za nielegalne, ale w obliczu ogłaszania niepodległości przez kolejne republiki, 25 grudnia 1991 roku podaje się do dymisji. Następnego dnia formalnie rozwiązano ZSRR

1996 – Gorbaczow kandyduje na prezydenta Rosji, ale uzyskuje tylko 0,51 proc. głosów. Wybory wygrywa po raz kolejny Borys Jelcyn, ale schorowany 31 grudnia 1999 zrzeka się funkcji. Pełniącym obowiązki prezydenta zostaje premier Władimir Putin

kwiecień 2005 – prezydent Rosji Władimir Putin oświadcza w orędziu o stanie państwa: „Rozpad

ZSRR był nie tylko największą katastrofą geopolityczną XX wieku, ale również prawdziwym dramatem dla Rosjan”. Putin nie krytykuje jednak samego Gorbaczowa

2014 – Michaił Gorbaczow popiera aneksję Krymu przez Rosję, mówiąc: „Wiecie dobrze, ile razy krytykowałem Putina w sprawach dotyczących swobód demokratycznych. Ale nie mogę krytykować go za kwestię ukraińską”

30 sierpnia 2022 – Michaił Gorbaczow umiera w Moskwie w wieku 91 lat.

SŁOWNICZEK

1 **polaryzacja** – tu: proces postępującego zróżnicowania poglądów społecznych

2 **efekt czarnego łabędzia** – zjawisko bądź zdarzenie rzadkie, nieoczekiwane, którego nikt nie jest w stanie przewidzieć, mające negatywne konsekwencje

3 **towarzysz** – tu: członek partii socjalistycznej lub komunistycznej; określenie używane w XX w.

4 **blok wschodni** (blok sowiecki, blok komunistyczny, tzw. Drugi Świat) – potoczne określenie grupy państw Europy Środkowej i Wschodniej, a także krajów Azji Wschodniej i Azji Południowo-Wschodniej pod dominacją ZSRR w okresie zimnej wojny (1947–1991)

5 **sowiecka biurokracja (nomenklatura)** – system zarządzania państwem przez urzędników partyjnych w imieniu klasy robotniczej

6 **państwo mafijne** – państwo zorganizowane na wzór mafii, zarządzane przez grupę mocno popierających się i skorumpowanych ludzi, w którym obowiązują fasadowe (oficjalne) procedury demokratyczne i prawne

7 **otwarte społeczeństwo** – społeczeństwo zdolne do demokratycznej debaty i zmiany władzy, w odróżnieniu od społeczeństwa zamkniętego (np. totalitarnego)

8 **Tiananmen** – plac w Pekinie, gdzie 4 czerwca 1989 roku czołgi dokonały masakry kilku tysięcy chińskich studentów, walczących o demokrację

9 **obrady Okrągłego Stołu** – negocjacje między przedstawicielami władz PRL-u, przedstawicielami opozycji z obozu solidarnościowego oraz władz kościelnych w 1989 roku, zakończone porozumieniem, które doprowadziło do stopniowej zmiany ustroju w Polsce z komunistycznego na demokratyczny

10 **aksamitna rewolucja** - zmiana systemu politycznego, przeprowadzona w sposób pokojowy, bez użycia sił zbrojnych, tylko w wyniku porozumienia głównych sił politycznych; przykładem są wydarzenia 1989 w Czechosłowacji, które doprowadziły do transformacji ustrojowej i demokratyzacji kraju

11 **Jesień Ludów (Jesień Narodów)** – ogół wydarzeń zapoczątkowanych w Polsce obradami Okrągłego Stołu i wolnymi wyborami w czerwcu 1989 roku, które miały miejsce w drugiej połowie roku 1989 w Europie Środkowo-Wschodniej i rozpoczynających zakończony w 1991 roku proces stopniowego obalania systemu komunistycznego i wprowadzania demokracji w państwach bloku wschodniego

12 **wielki terror (wielka czystka)** – niebywałe nasilenie stosowania przemocy i okrucieństwa w stalinowskiej Rosji w latach 1936–1938, które dotknęło miliony ludzi. Masowe aresztowania, procesy poli-

tyczne i egzekucje, gwałtowna rozbudowa łagrów i Gułagu miały zastraszyć społeczeństwo i zlikwidować potencjalną opozycję oraz działaczy związanych z Włodzimierzem Leninem. Ofiarami przemocy byli przede wszystkim zwykli obywatele, ale również dawne kierownictwo partii bolszewickiej, kadra dowódcza Armii Czerwonej, elita narodu rosyjskiego i narodów nierosyjskich – wybitni pisarze, poeci, reżyserzy, ludzie kultury i nauki. Głównym instrumentem stosowania represji był Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD), zwany potocznie policją polityczną.

13 odwilż (destalinizacja) – potoczne określenie złagodzenia polityki władz w ZSRR i niektórych państwach bloku wschodniego w latach 1954–1956, następujące po śmierci Józefa Stalina. Na zwołanym w lutym 1956 roku XX Zjeździe KPZR Nikita Chruszczow wskazał błędy popełnione w poprzednim okresie i ujawnił mechanizm czystek politycznych, obciążając Stalina za zbrodnie i represje komunizmu i krytykując jego rządy (tajny referat pt. O kulcie jednostki i jego następstwach). Odwilż charakteryzowała się rozszerzeniem swobód i praw obywatelskich, złagodzeniem cenzury oraz polityką gospodarczą nastawioną także na konsumpcję, a nie tylko na rozwój przemysłu ciężkiego.

14 kolektywizacja – odbieranie indywidualnych gospodarstw rolnych i przymusowe ich przekształcanie we własność wspólną, zarządzaną przez spółdzielnie rolnicze lub duże przedsiębiorstwa państwowe (kołchozy). Kolektywizację rolnictwa zrealizowano w ZSRR (do 1936 roku skolektywizowano 90 proc. gospodarstw) oraz na włączonych w czasie II wojny obszarach Polski, Litwy, Łotwy, Estonii i części Mołdawii, a po wojnie we wszystkich krajach bloku wschodniego (z wyjątkiem Polski).

15 KGB (skrót od nazwy: Komitet Bezpieczeństwa Państwowego) – służba bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego w ZSRR, następczyni NKWD. Organ państwowy utworzony w 1954 przy Radzie Ministrów ZSRR, kierujący policją polityczną, wojskami oraz wywiadem i kontrwywiadem oraz aparatem dywersyjno-szpiegowskim, istniał do października 1991.

16 WNP (skrót od nazwy: Wspólnota Niepodległych Państw) – związek polityczno-wojskowy Rosji i większości byłych republik ZSRR, powstały 8 grudnia 1991.

V.09.6 TEKSTY ZACHĘCAJĄCE DO PRZEPROWADZENIA DEBATY

TEKST NR 1.

Dmitrij Muratow, rosyjski niezależny dziennikarz, laureat Pokojowej Nagrody Nobla o Michaiłe Gorbaczowie:

„Opowiadał mi, że nie chciał nawet na ćwiczeniach naciskać guzika atomowego. (...) Ludzie mówili, że zdołał zmienić świat, ale nie potrafił zmienić swojego kraju. Może i tak. Ale podarował i krajowi, i światu wielką rzecz: trzydzieści lat pokoju. Bez zagrożenia globalną wojną jądrową. Kto jeszcze jest do tego zdolny? Nie mamy już tego wielkiego prezentu Gorbaczowa. Nie będzie już więcej prezentów”.

Źródło: ↪ <https://www.tygodnikpowszechny.pl/zmienil-swiat-nie-potrafil-zmienic-swojego-kraju-zmarl-gorbaczow-178189> [dostęp: 02.02.2023]

TEKST NR 2.

Anna Appelbaum, dziennikarka, laureatka Nagrody Pulitzera o Michaiłe Gorbaczowie:

„Nigdy nie rozumiał głębi zgnilizny w sowieckiej biurokracji ani amoralności biurokratów. W końcu ścigał się, by dogonić historię, zamiast tworzyć ją sam. Nie rozumiejąc, co się dzieje, Gorbaczow nie przygotował też swoich rodaków na wielkie zmiany polityczne i gospodarcze. Nie pomagał w projektowaniu instytucji demokratycznych i nie kładł podwalin pod uporządkowaną reformę gospodarczą. Usunął stary system, [którego] niczym nie zastąpił, a potem wydawał się zszokowany i zaskoczony, gdy próżnię wypełniło państwo mafijne. Przede wszystkim nie powiedział Rosjanom, że ich imperium jest opresyjne i nienawistne dla wielu nierosyjskich poddanych ani że jego demontaż oznacza ogromną ekspansję ludzkiej wolności. Nie nawoływał do pełnego rozliczenia się z sowiecką przeszłością i nic takiego nigdy nie miało miejsca. (...) Chociaż żadna z sił, które przypadkowo uruchomił, nie zapobiegła przekształceniu Rosji z powrotem w tyranię¹, koniec sowieckiego komunizmu mógł być o wiele bardziej krwawy, o wiele bardziej brutalny i o wiele bardziej przypominający obecną wojnę w Ukrainie. Gdyby rządził ktoś inny, pewnie by tak było”.

Tłumaczenie własne na podstawie:

↪ <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/08/gorbachev-legacy-russia/671288/> [dostęp: 02.02.2023]

¹ Mechanizmy demokratyczne okazały się nietrwałe i nie zapobiegły budowie autokratycznego systemu w Rosji przez Władimira Putina.

TEKST NR 3.

Iwan Krystew, bułgarski politolog o Michaiile Gorbaczowie:

„Całe moje polityczne dojrzewanie przebiegało w cieniu tego fenomenu Gorbaczowa. Nie wyzwolił nas, ale dał nam szansę zasmakowania wolności. Sprawił, że świat zainteresował się Rosjanami i wyobraził sobie inną Rosję. Półki uginają się od tomów napisanych przez politologów, analizujących, czym są otwarte i zamknięte społeczeństwa. Znacznie mniej pisze się o uderzającej różnicy między dojrzewaniem w społeczeństwie, które otwiera swoje okna, a dojrzewaniem w społeczeństwie, nawet stosunkowo otwartym, w którym powietrze pachnie strachem i stagnacją. Ten pierwszy Gorbaczow nie był bohaterem odwrotu², był aniołem otwarcia. (...) Większości ludzi Zachodu trudno jest pojąć, że człowiek, który zniszczył sowiecki komunizm, był jednym z niewielu autentycznych marksistów w sowieckim kierownictwie. (...) To jego niezłomna wiara w atrakcyjność socjalizmu uratowała świat przed sowiecką wersją Tiananmen³”.

Tłumaczenie własne na podstawie:

↪ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/sep/04/gorbachev-freed-my-generation-of-eastern-europeans-from-abyss-we-saw-a-different-future> [dostęp: 02.02.2023]

TEKST NR 4.

Aleksander Kwaśniewski, działacz komunistyczny w PRL, prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1995–2005 o Michaiile Gorbaczowie:

„Gorbaczow nie sądził, że «pierestrojka» może doprowadzić do upadku Związku Radzieckiego. Do końca życia wierzył w ideę radziecką i człowieka radzieckiego. Był przekonany, że ludzie już zmienili na tyle swój sposób myślenia, że odeszli od nacjonalizmów, poczucia narodowości i są w stanie budować coś wspólnego. (...) Putin go (...) nie cenił, tolerował co najwyżej. Rozmawiałem z nim kiedyś o Gorbaczowie i dobrego słowa o nim nie powiedział. Uważał go za zdrajcę i człowieka, który doprowadził do końca wielkie imperium. (...)

Dzięki niemu [Gorbaczowowi] można było zorganizować Okrągły Stół i aksamitną rewolucję w Czechosłowacji. To Gorbaczow pierwszy zrezygnował w ONZ z doktryny Breżniewa, czyli prawa wtrącania się w politykę krajów bloku radzieckiego. Więc zachowajmy go we wdzięcznej pamięci”.

Źródło: ↪ <https://www.tokfm.pl/Tok-fm/7,103087,28849531,putin-uwazal-gorbaczowa-za-zdrajce-kwasniewski-dobrego-slowa.html> [dostęp: 02.02.2023]

2 Nazwanie Michaiła Gorbaczowa „bohaterem odwrotu” pojawiło się w wierszu niemieckiego poety Hansa Magnusa Enzensbergera.

3 4 czerwca 1989 roku doszło do masakry kilku tysięcy domagających się demokracji studentów na placu Tiananmen w Pekinie (CHRL).